

VOGELS EN PLANTEN ALS KUNST- PARTNERS

Hop. Illustratie Luuk Scheers.

Hoe klinkt de wereld als we de menselijke toon loslaten?

Posthumanistische kunst gaat voorbij de wereld zoals mensen die ervaren. Zo iets maken lukt alleen door van begin tot eind samen te werken met niet-menselijke actoren. Het lectoraat Muzikale leerculturen van het Conservatorium van Amsterdam betreft vogels en planten in het opnieuw leren luisteren, componeren én samenleven.

AUTEURS JONATHAN SZEGEDI,
CAROLIEN HERMANS & FLOOR BASTEN

Wat als we zouden beginnen met luisteren naar de stemmen die doorgaans op de achtergrond blijven? Nu de klimaatcrisis ons dwingt om anders te denken over onze relatie met de planeet, nodigt het posthumanisme ons uit om anders te luisteren. Niet langer staat de mens centraal; ook dieren, technologieën en ecosystemen blijken actieve deelnemers aan onze gedeelde wereld. Hoe klinkt die wereld als we de menselijke toon even loslaten? Wat kunnen we leren van het geluid van een lepelaar, het gezang van een stadsduif of het gepruttel van een plant die groeit en water krijgt?

Het lectoraat Muzikale leerculturen van het Conservatorium van Amsterdam, dat muzikaal

leren breder opvat dan alleen binnen de menselijke soort, is twee artistiek-educatieve projecten gestart waarin het luisteren naar het meer-dan-menselijke centraal staat. Het eerste is een vogelproject in samenwerking met BirdEyes en de afdeling Compositie en Zang, het tweede een plantenproject waarin een muzikant-onderzoeker met behulp van ultrasonische microfoons de geluiden van kamerplanten in zijn huiskamer onderzoekt. Beide projecten zoeken naar nieuwe vormen van luisteren, componeren en samenleven — ook in het klaslokaal.

Zacht 'oek'-geluid

Het vogelproject is ontwikkeld in samenwerking met BirdEyes. Dit is een interdisciplinair kenniscentrum waarin

wetenschappers, vogelaars en kunstenaars samenwerken aan nieuwe manieren om vogels te benaderen; ze zien vogels niet alleen als biologische wezens, maar ook als muzikale en sociale stemmen in ons gedeelde landschap. Het project ontstond rondom de lepelaar en zijn zachte, collectieve 'oek'-geluid, maar kijkt inmiddels breder: naar de manier waarop vogels klinken in de grootstedelijke context van Amsterdam. Hoe passen merels, spreeuwen of halsbandparkieten zich klankmatig aan het stedelijk leven aan? Welke verhalen liggen besloten in het vogelkoor van een plein, een binnenhof of een brugleuning in de ochtendspits? Deze vragen vormen het vertrekpunt voor een nieuw soort luisteren en componeren, waarin menselijke en niet-menselijke stemmen samenkomen.

Ook in het basisonderwijs biedt het vogelproject rijke mogelijkheden. Tijdens een wandeling door de wijk luisteren leerlingen aandachtig naar het vocale landschap van hun leefomgeving: welke vogels hoor je, hoe klinken ze, waar zitten ze? In de klas wordt dat luisteren verbonden met speculatieve verbeelding. Bij onbekende vogelgeluiden tekenen leerlingen hoe zij zich de vogel voorstellen, of ze bedenken op basis van een foto welke klanken deze vogel zou kunnen voortbrengen. In deze opdrachten versmelten fictie en werkelijkheid: verbeelding wordt een middel om het onbekende te benaderen en het bekende opnieuw te horen. Zo ontstaat een eerste aanzet tot ecologisch bewustzijn, waarin luisteren niet alleen een zintuiglijke, maar ook een creatieve en relationele daad wordt.

Klankmatige ontmoetingen

Vanuit dezelfde zoektocht naar nieuwe vormen van luisteren verkent het plantenproject de technologische mogelijkheden om niet-menselijke geluiden, die zich normaliter aan ons gehoor

Welke verhalen liggen besloten in het vogelkoor op een plein of een brugleuning in de ochtendspits?

onttrekken, toch te ervaren. Speciale microfoons en opnametechnieken ontsluiten klankmatige werelden, die buiten het hoorbereik van de mens vallen of simpelweg te zacht zijn om boven het dagelijkse lawaai uit te steken. Het uitvergroten van deze klanken plaatst de mens buiten het centrum van diens eigen belevingswereld en opent een ruimte voor klankmatige ontmoeting met andere levensvormen. Zo komen we er steeds meer achter dat de mens niet het enige dier is dat klank gebruikt om betekenis te geven aan zijn leefomgeving. Van eerder doof gewaande babyvissen, die door klank hun weg naar een gezond koraalrif weten te vinden, tot een oorspronkelijke bevolkingsgroep in Zuid-Afrika die bij het jagen en verzamelen nauw samenwerkt met de grote honingspauzeurder: klank is een belangrijke mediator in de ontmoetingsruimte tussen verschillende levensvormen.

Dieper contact

Het raakvlak tussen akoestische ecologie, etnomusicologie en muzikale uitvoeringspraktijk groeit en de mogelijkheden tot doorvertaling naar het kunstonderwijs zijn menigvuldig. Samenwerkingen tussen compositiestudenten en ornithologen leveren nieuwe perspectieven op en onderwijsinstellingen hebben in toenemende mate oog voor hun rol in het ecosysteem. Met een hernieuwde nieuwsgierigheid naar meer-dan-menselijke vormen van culturele expressie kan kunsteducatie op een inhoudelijk niveau contact maken met de ecologische crisis. Een contact dat dieper gaat dan duurzaam produceren of een vegetarische lunch. ●

Jonathan Szegedi is klankkunstenaar en docent-onderzoeker aan het Conservatorium van Amsterdam.

Carolien Hermans is associate lector Muzikale leerculturen aan het Conservatorium van Amsterdam en senior docent aan de master Music in Society.

Floor Basten is initiatiefnemer van Campus Orleon en drijvende kracht achter een transdisciplinair gezelschap rond een posthumanistische herinterpretatie van de wereld, onder meer in het onderwijs.

Illustratie Luuk Schreurs.